

Genocid u Bosni i Hercegovini 1991.-1995. Zbornik radova Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini 1991.-1995., održanog u Bonu od 31. avgusta do 4. septembra 1995. godine, Sarajevo, 1997, str. 814.

Agresija izvršena na Republiku Bosnu i Hercegovinu i počinjeni genocid, izjednačavanje zločinca i žrtve, stavljanje termina genocid u drugi plan, svojevrsni holokaust na pragu XXI stoljeća, politika Zapada i uloga Evrope u svemu tome, nastojanje da se krivica prebaci na žrtvu, ponukali su eksperte iz Sjeverne Amerike, Evrope, Azije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije, da još u toku rata održe kongres i još jedanput ukažu na pogubnost fašizma koji nije poražen 1945. godine. Za učesnike kongres je bio važan, jer su i na ovaj način željeli da Bosnu i Hercegovinu odbrane od jednog novog zločina - zločina izjednačavanja krivice. Referatima 76 poznatih naučnih radnika i eksperata istaknutih ustanova i organizacija koje se bave zločinima i različitim povredama međunarodnog prava iz cjelog svijeta, kazivanjima svjedoka - žrtava zločina, još jednom je promovirana istina o Bosni i Hercegovini, činjenice o agresiji, genocidu i drugim zločinima. Kongres je održan pod pokroviteljstvom Simona Vizentala, predsjednice njemačkog parlamenta Rite Zismut i predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alije Izetbegovića.

Dugogodišnja pasivnost Zapada razlog je što je kongres održan tek 1995., jer su ga na kraju morale organizirati organizacije za ljudska prava iz Srednje Evrope i Malezije i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava iz Sarajeva, a ne neka od velikih evropskih institucija ili Organizacija ujedinjenih naroda. Opravdavajući svoju pasivnost, govoreći o zločinima sve tri zaračene strane, organi Ujedinjenih nacija, razne evropske institucije i glasnogovornici evropskih vlada svo su vrijeme od 1992. do 1995. relativizirali genocid i terminom građanski rat s uspjehom omogućavali nastavak srpske agresije i genocida. Samo opravdavanje i pasivnost saučesništvo su u zločinu.

Tadeuš Mazovjecki, posebni izvjestilac UN o stanju ljudskih prava u Jugoslaviji, dao je podatak da su srpske trupe počinile oko 80% svih povreda ljudskih prava i zločina u Bosni i Hercegovini, a prema saznanjima CIA-e čak više od 90%. I u ovom ratu, kao i u svim drugim, pojedinci ili dijelovi pojedinih trupa na sve tri strane, počinili su zločine. Ovdje postoji bitna razlika između planiranih zločina, nastalih u institucijama sistema Srbije i Crne Gore, te Hrvatske i onih pojedinačnih, koje je izvršila Armija Bosne i Hercegovine, koji nisu začet niti planirani u institucijama države Bosne i Hercegovine. Većina Evropljana ostala je nijema pred unaprijed pripremljenim najvećim zločinom u kome je iz svoje zemlje protjerivan i ubijan jedan narod - Bošnjaci. Podsjećamo na izjavu R. Karadžića u Narodnoj skupštini 1991. o sudbini Muslimana.

Napadnuti su nenaoružani gradovi i sela. Progonjeno je nesrpsko stanovništvo - Bošnjaci, ali i bosanski Hrvati, Romi, Jevreji, ljudi iz miješanih brakova i manje

etničke grupe. Vojna agresija došla je iz Beograda (gdje je bila smišljena i odakle je i koordinirana), a u njoj su jedno vrijeme učestvovali i hrvatska politika i armija. U mnogim gradovima i naseljima kolaboracionistički srpski "krizni štabovi" preuzeli su vlast i sproveli planirane zločine. U tim štabovima bili su predstavnici vojske, policije, lokalno političko rukovodstvo. Oni su odmah sve one koji su bili nesrbi otpustili s posla, izolovali su srpsku opoziciju, isključili TV predajnike i repetitore. Pod svoju kontrolu stavili su radio i lokalnu štampu. Uslijedilo je granatiranje nenaoružanih gradova i sela koja nisu bila pod njihovom kontrolom. Selekcija nesrpskog stanovništva, prije svega Bošnjaka - vršena je prema različitim kriterijima. Muškarce od 16 do 60 godina otpremali su u zatočeničke i koncentracijske logore u kojima su nakon strahovitog mučenja mnogi likvidirani. U ovim logorima smrti ubijeno je preko 20.000 ljudi. U okupiranim mjestima progonjeni su i likvidirani predstavnici političke i socijalne elite.

Ekspertna komisija UN, koju je vodio prof. Šerif Basjuni, procijenila je da je u Bosni i Hercegovini silovano preko 20.000 žena, najvećim dijelom Bošnjakinja. Silovanja su bila dio strategije "etničkog čišćenja". Prognanici su prije napuštanja svojih domova morali svu svoju imovinu pismeno ostaviti srpskim vlastima. Bošnjaci i Hrvati, koji su ostali u svojim kućama tjerani su na priličan rad, bili su izloženi zlostavljanjima, prepadima, silovanjima, mučenjima, nestancima bez traga, ubistvima. Bili su i obilježeni - morali su nositi trake oko ruke, a kretanje im je u najvećem broju slučajeva bilo zabranjeno. Protjerivanjem bošnjačkog stanovništva u okupiranim područjima uništeni su gotovo svi tragovi islamske duhovne i materijalne kulture.

Gradovi i naselja koji su se našli u blokadi nemilosrdno su tučeni artiljerijom i razarani. Tom prilikom počinjeni su brojni masakri. Samo u Sarajevu ubijeno je 10.511 ljudi, od čega je veliki dio ubijene i teško povrijeđene djece. U posebno teškoj blokadi držani su gradovi Bihać, Srebrenica, Goražde kao i Mostar od strane hrvatskih trupa. Žrtve ove agresije bili su i stari, bolesni, ranjeni, djeca, jer su agresori na sve načine onemogućavali i otežavali ulazak humanitarne pomoći.

Na skupu je posebno istaknuto da ne može biti kolektivne krivice. I bosanski Srbi i Hrvati bili su žrtve, kako oni koji su ostali da žive na područjima pod kontrolom Armije BiH, tako i oni koji su na okupiranim područjima morali šutjeti, kada su njihovi sugradani Bošnjaci i Hrvati odvođeni i likvidirani. Veliki broj mladića dezertirao je da ne bi postali saučesnici u zločinu. Preko dva miliona stanovnika Bosne i Hercegovine je prognano, izbjeglo i rasuto po svijetu.

Tilman Cihl je prilikom otvaranja kongresa istakao da je srž bosanskog problema pokušaj ubistva jedne evropske nacije, a dr Smail Čekić je tražio da se o genocidu kaže istina. U svom obraćanju Tan Sri Gazali rekao je da je rat u Bosni i Hercegovini suočio Zapad sa najvećim moralnim, političkim i pravnim izazovom od Drugog svjetskog rata naovamo. Isto tako ovaj rat je na površinu izbacio neke od najmračnijih aspekata ljudskog ponašanja i svijesti. U ovoj agresiji grubo je napadnuta jedna originalna duhovno-kulturna supstanca koja se čitav milenij taložila u

susretu i prožimanju različitih civilizacija, kultura, religija - ono što je prozvano duhom bosanskim.

Sva izlaganja svrstana su u pet velikih poglavlja: I - Agresija-ambijent genocida (str. 41-145), II-Karakter zločina (str. 151-230), III-Dokumentacija počinjenih zločina (str. 235-500), IV-Odnos međunarodne zajednice prema genocidu u Bosni i Hercegovini (str. 507-573), V-Kodifikacija počinjenih genocidnih radnji i kažnjavanje zločina (str. 577-685). Tu su i diskusije, završna sjednica, prilozi, pogovor i bilješke o autorima.

Mr Muharem Kreso je u svom referatu :”Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu-ambijent počinjenog genocida” (str. 43-69), analizirao sve bitne etape agresije i genocida (položaj Bosne i Hercegovine i korijeni njenog ugrožavanja, razbijanje zajedničke države - uslov stvaranja Velike Srbije-pripreme i tok,etapa “tihe okupacije” i razgradnja države Bosne i Hercegovine, otvorena oružana agresija vojske SRJ i pokušaj zaustavljanja agresije, nastavljanje agresije u uslovima međunarodne intervencije).

Analizom sadržaja i događaja Johanes Falmer je u svom radu: “Jesu li ratovi u Bosni i Hrvatskoj građanski ratovi? Neodrživa primjena jednog pojma-pokušaj objašnjenja”(str. 70-82), ustvrdio da nisu bili građanski, nego fašistički, osvajački, protjerivački, uništavajući. Vodeni su od strane beogradskog režim i srpske vladajuće klike u Kninu i na Palama. Od strane Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine to su bili ratovi za nezavisnost, pri čemu je režim u Hrvatskoj, prema srpskoj manjini takode vodio “politiku čišćenja” i već na početku rata poslužio se sredstvima političkog umorstva. Osnova ovih ratova je pitanje granica za različite narodne grupe.

U pripremi agresije naročitu ulogu odigrale su štampa, radio i televizija Srbije, kao i Crne Gore. Dr Muhamed Nuhić je u svom radu “Štampa, radio i televizija Srbije u pripremi agresije-propagandna priprema genocida” (str. 83-90), ustvrdio da je genocid pripreman i utiskivan u svijest srpskog naroda svim metodama i sredstvima: historiografijom, religijom, književnošću, muzikom, slikarstvom, štampom, radiom, televizijom, filmom i knjigom. Angažovanje masovnih medija u educiranju ugroženosti srpstva u Bosni i Hercegovini počelo je još 70-ih godina. U ovom radu izostala je ocjena uloge hrvatskih medija, koji su po istoj matrici i istom principu polučili slične rezultate.

U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu učestvovala su i paravojne formacije koje su izvršile teške prekršaje međunarodnog humanitarnog prava. One su produkt Generalštaba oružanih snaga SFRJ, legalnih organa vlasti Srbije i Crne Gore, rukovodstva SDS BiH i Republike Srpske. Ove formacije počinioци su teških zločina, pljački, prilikom kojih su ispoljili strahovitu okrutnost. Prema navodima dr Bećira Macića u radu pod naslovom “Paramilitarne formacije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu” (str. 91-98), broj paravojnih grupa i njihova veličina varirali su u ovisnosti i intenziteta sukoba. Bilo ih je oko 56, sa oko 20.000 do 40.000 pripadnika. Među njima su i strani plaćenici: Rusi, Ukrajinci, Rumuni, Grci. Oni su izvršioци brojnih zločina nad Bošnjacima i ostalim nesrpskim

stanovništvom. Dr Marko Veselica je na ovom kongresu govorio o temeljnim izvorima i akterima genocida na prostoru Hrvatske, Bosne i Hercegovine i eks-Jugoslavije (str. 99-108), a dr Ane Herbst je istražujući dokumente srpske pravoslavne crkve od sredine 80-ih godina (str. 109-115), utvrdila da oni idu uporedo sa političkom kampanjom koju je sa trabantima vodio S. Milošević i da je rezultat toga djelovanja vjerska i nacionalna mržnja. Štefan Miler i Ludvig Bocman podnijeli su saopštenje o etničkom čišćenju Zvornika od aprila do juna 1992. Agresiju i masovni progon u ovom gradu pratili su ubistva, masakri, nasilja, mučenja, boravak u logoru, pljačkanje cjelokupne imovine Bošnjaka. Na osnovu razgovora i ankete sa prognanicima iz Zvornika, zaključili su da genocid nije djelo samo lokalnih vlasti, nego je inspirisan i organizovan iz Beograda. U više radova govori se o korjenima agresije i velikosrpskoj ideologiji u prošlosti i sadašnjosti. Ovdje bih izdvojila i čitaocu preporučila rad dr Mustafe Imamovića o kontinuitetu genocida nad Bošnjacima (str. 169-174). Dr Kristijan Švarc Šiling je analizirao sve laži kojima se služila srpska propaganda u agresiji na Bosnu i Hercegovinu.

Zabilježiti, odnosno dokumentovati počinjeni zločin važno je iz više razloga. O ovoj oblasti dva iscrpna saopštenja dali su dr Smail Čekić : " Genocid u Bosni i Hercegovini 1991-1995 ", (str. 237-246) i Muhamed Bešić : " Zločini u Bosanskoj Krajini ", (str. 247-255). U prvom su obrađeni zločini srpske i hrvatske strane kao i oružanih formacija Fikreta Abdića, a u drugom stradanje 65.000 Bošnjaka i Hrvata Bosanske Krajine (od čega preko 10.000 bošnjačke inteligencije). Srbijansko-crnogorski agresor i domaći Srbi su na teritoriji Bosne i Hercegovine, posebno na području istočne i sjeverne Bosne te unsko-sanske regije izvršili masovna ubistva i masakre nad civilnim stanovništvom. O tome svjedoči i veliki broj masovnih grobnica. Najteže masovne egzekucije izvršene su u Bijeljini, Vlasenici, Zvorniku, Bratuncu, Višegradu, Foči, Miljevini, Čajniču, Trnovu, Kalinoviku, Rogatici, Ahatovićima, Dobroševićima, Kozarcu, Prijedoru, Kotor-Varoši, Ljubiji, Konjević-Polju, Srebrenici, Tuzli, u logorima Tomašica, Luka, Karakaj, KPD Foča, Sušica (Vlasenica), Kravica... Rezultat tog djelovanja je da u mnogim bosanskohercegovačkim gradovima i selima nema više bošnjačkog stanovništva, iako je ono u njima prije rata bilo većinsko.

Od aprila 1992. do 31. jula 1995. ubijeno je ili nestalo 145.378 ljudi, uglavnom Bošnjaka (računa se da je to samo 65 % od ukupnog broja jer su podaci uzeti za 61 opštinu). Od ovog boja 16.819 su djeca. Ranjeno je 172.688 lica (od toga teško 76.289, a djece 34.571). U više od stotinu zemalja svijeta, prema podacima od 28.XII 1994. nalazi se 1.245.000 ljudi izbjeglih iz Bosne i Hercegovine. Broj raseljenih na teritoriji pod kontrolom Armije BiH je 763.224. Uništeno je 1.200 objekata islamske arhitekture, uništeno i oštećeno 60 - 70 % stambenog fonda. Razarane su i devastirane gotovo svē obrazovne, naučne, kulturne institucije, sportski objekti. Stanovništvu je uskraćena voda, električna energija, gas, telefonske komunikacije. Vršeno je sistematsko izgladnjivanje.

Maša Mekormik, dr Monika Hauzer i Veronika Naum govorile su o silovanjima i seksualnim zlostavljanjima. Seksualno nasilje korišteno je za terorisanje i

dehumanizaciju stanovništva. Silovanja u Bosni i Hercegovini bila su sistematska, a njima su pored žena bili izloženi i muškarci.

Više autora govorilo je o kulturocidu, ekocidu, zločinima nad djecom. Muharem Omerdić je istakao da su uništena najvrijednija djela islamskog graditeljstva kao rezultat sistematskog genocida, kulturocida, urbicida i destruktivne politike. Dat je i sumarni pregled porušenih i oštećenih vjerskih objekata islamske zajednice u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. Mr Luka Brković je skupu predočio činjenice o genocidu nad katoličkom crkvom u Bosni i Hercegovini i stradanju Hrvata (str. 445 - 451).

Izlaganje Harma de Jonga, holandskog oficira, o tome kako je pala Srebrenica bilo je praćeno postavljanjem velikog broja pitanja od strane učesnika kongresa. Svi autori koji su govorili o odnosu međunarodne zajednice prema genocidu u Bosni i Hercegovini slažu se u jednom, a to je da je Zapad posmatrao genocid, odbijao da ga prizna i da je saučesnik u istom. Frenk Mekloski, koji je učinio najznačajniji napor da se događaji u Bosni i Hercegovini formulišu kao genocid od strane američke Administracije, agresiju na Bosnu i Hercegovinu nazvao je jednom od najvećih otimačina teritorija u modernoj historiji, koja je u suprotnosti sa svim uspostavljenim zakonskim i humanističkim principima.

Upravo zbog ovoga neophodno je izvršiti i potpuniju kodifikaciju krivičnog djela genocida, o čemu su na kongresu govorili stručnjaci iz oblasti zakonodavstva i sudstva. U Bosni i Hercegovini su od 1991. do 1995. vršeni svi oblici genocidnih radnji i zločina. Zločin genocida nikada ne zastarijeva, stoga o genocidu i zločinu treba govoriti, u potpunosti ga istražiti i dokumentovati, a počiniocima kazniti.

Ova knjiga predstavlja osudu dugo pripremane i izvršene agresije i genocida u Bosni i Hercegovini. Ona je i teška optužba pasivnosti međunarodne zajednice prema onome što se događalo u Bosni. Zahvaljujući organizatorima i temama koje su obrađene ovo je jedinstveno djelo. Ono je i dokument koji ukazuje na opasnost od fašizma koji još traje.

Senija Milišić

Naučni skup: *Događanja historije u sjenci balkanskih ratova (Doing History in the Shadow of the Balkan Wars)*, University of Michigan, Ann Arbor, 18. januar 1997. godine.

U historiografiji balkanskih naroda zna se tačno šta se podrazumjeva pod događajima iz vremena Balkanskih ratova s početka dvadesetog stoljeća. Poslije ovih, svi ostali su neki drugi ratovi s posebnim imenima. Sam naslov skupa u Ann